
ETAP I

23.11.2024

Zadania teoretyczne

CZAS ROZWIĄZYWANIA: 11:00 – 16:00

Za poprawne wykonanie poleceń przyznawane są „marki”. Za każde zadanie sumarycznie można uzyskać odpowiednią liczbę „marek”, które następnie przeliczane są na punkty.

PUNKTACJA KOŃCOWA: Suma – **100 pkt.**

Zad. 1–20 pkt., Zad. 2–20 pkt., Zad. 3–20 pkt., Zad. 4–20 pkt., Zad. 5–20 pkt.

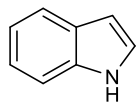

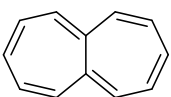
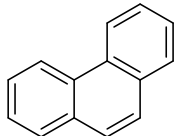
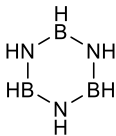
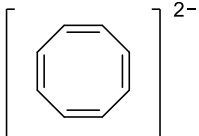
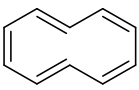
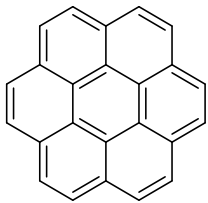
ZADANIE 1

Związki aromatyczne i ich właściwości

W ocenie aromatyczności związków organicznych pomocne może być kryterium Hückla, którego stosowalność ma jednak pewne ograniczenia.

Polecenia:

a. (8 m.) Wypełnij tabelę znajdującą się w arkuszu odpowiedzi, opartą na kryterium Hückla. Na tej podstawie określ, czy podane poniżej związki powinny być aromatyczne.

			
indol	cykloheptatrien	heptalen	fenantren
			
borazol	dwanion cyklooktatraenylowy	[10]annulen	koronen

b. (2 m.) Ściśle rzecz ujmując, oparta na regule Hückla tabela sprawdzania aromatyczności powinna być stosowana jedynie do związków mających w cząsteczce tylko jeden pierścień i z tego powodu często zawodzi dla związków wielopierścieniowych. Podaj przykład związku aromatycznego z podpunktu a., który nie spełnia wszystkich tabelarycznych kryteriów aromatyczności, a jest aromatyczny. Zaproponuj również, który z poddanych powyższej analizie związków może być antyaromatyczny.

c. (2 m.) Jednak nawet dla związków jednopierścieniowych, na podstawie tabeli sprawdzania aromatyczności/reguły Hückla nie zawsze można prawidłowo przewidzieć aromatyczność lub jej

brak, jeśli cząsteczka nie może przyjąć wymaganej przez te kryteria płaskiej geometrii. Wyjaśnij przyczyny, dla których cząsteczka [10]annulenu nie spełnia tego strukturalnego warunku i dlaczego związek ten nie jest aromatyczny.

- d. (1 m.) Narysuj jedną strukturę rezonansową dla przedstawionej struktury borazolu.
- e. (1 m.) Zapisz reakcję redoks syntezy borazolu z diboranu (B_2H_6) i amoniaku.
- f. (3 m.) Sole kwasu benzoowego, często używane jako konserwanty żywności, są zwykle dobrze rozpuszczalne w wodzie. Jednym z wyjątków jest benzoosan srebra, którego iloczyn rozpuszczalności K_{s0} jest równy $2,5 \cdot 10^{-13}$. Wiedząc, że pK_a kwasu benzoowego jest równe 4,2, oblicz ile razy rozpuszczalność benzoosanu srebra w roztworze o $pH = 4,0$ jest większa / mniejsza niż rozpuszczalności tej soli w czystej wodzie ($pH = 7,0$). Odpowiedź uzasadnij odpowiednimi obliczeniami. W obliczeniach pominię autodysocjację wody.
- g. (2 m.) Szeroko stosowany konserwant spożywczy, benzoosan sodu jest bardzo dobrze rozpuszczalny w wodzie, a jego rozpuszczalność to 62,87 g na 100 ml wody. Oblicz, ile razy rozpuszczalność benzoosanu sodu w wodzie jest większa od rozpuszczalności benzoosanu srebra w wodzie (obliczonej w poleceniu f.). Gęstość nasyconego roztworu benzoosanu sodu przyjmij jako $1,5 \text{ g} \cdot \text{cm}^{-3}$.

ZADANIE 2

Wyznaczanie składu mieszaniny

Mieszaninę **M1** o masie 4,224 g zawierającą wodoroszczawian potasu oraz chlorek potasu rozpuszczono w wodzie, roztwór zakwaszono kwasem siarkowym(VI) i dodawano $0,1 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$ roztwór $KMnO_4$, aż do uzyskania trwałego fioletowego zabarwienia roztworu. Wydzielające się produkty gazowe – odpowiednio: **A** oraz **B** zebrano w zamkniętym naczyniu. Ich objętość w temperaturze $22,0 \text{ }^\circ\text{C}$ i pod ciśnieniem 1010 hPa wyniosła $1214,9 \text{ cm}^3$.

Zebrane gazy (**A** oraz **B**) przepuszczono przez płuczkę zawierającą 150 cm^3 roztworu KI o stężeniu $1 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$. Roztwór poreakcyjny o barwie brunatnej przeniesiono ilościowo do kolby miarowej o objętości 250 cm^3 i uzupełniono wodą destylowaną do kreski. Z otrzymanego roztworu pobrano $25,0 \text{ cm}^3$ i zmiareczkowano go roztworem $Na_2S_2O_3$ o stężeniu $0,105 \text{ mol} \cdot \text{dm}^{-3}$, zużywając $22,9 \text{ cm}^3$ tego roztworu.

Zarówno produkt **A**, jak i **B** rozpuszczają się w pewnym stopniu w wodzie, a w ich roztworach ustalają się równowagi, w wyniku których oba roztwory uzyskują odczyn kwasowy. Długość wiązań w cząsteczce **A** wynosi 116 pm, natomiast w cząsteczce **B** 192 pm.

Polecenia:

- a. (4 m.) Podaj w formie cząsteczkowej zbilansowane równania reakcji wodoroszczawianu potasu oraz chlorku potasu z $KMnO_4$ w środowisku kwasu siarkowego(VI). Wskaż utleniacz i reduktor w każdej z reakcji.

- b. (2 m.) Oblicz ile moli produktów gazowych (**A** i **B**) powstało w wyniku reakcji roztworu mieszaniny **M1** z nadmanganianem potasu.
- c. (2 m.) Narysuj molekularną budowę elektronową cząsteczek **A** oraz **B**. Zaznacz wszystkie elektrony walencyjne we wzorach elektronowych.
- d. (1 m.) Narysuj (lub krótko omów) budowę przestrzenną cząsteczki związku **A**.
- e. (2 m.) Wyjaśnij przyczynę różnic w długości wiązań w produktach **A** oraz **B** (podaj dwie główne przyczyny tych różnic).
- f. (3 m.) Napisz w formie jonowej równania reakcji równowagowych ustalających się w roztworze wodnym związku **A** oraz **B**.
- g. (1 m.) Napisz w formie cząsteczkowej zbilansowane równanie reakcji zachodzącej pomiędzy mieszaniną gazową (zawierającą **A** i **B**) a roztworem KI.
- h. (1 m.) Napisz w formie jonowej zbilansowane równanie reakcji zachodzącej podczas miareczkowania roztworem tiosiarczanu sodu.
- i. (4 m.) Oblicz skład mieszaniny **M1** wyrażony w %_{mas.}.

W obliczeniach przyjmij podane wartości mas molowych ($\text{g}\cdot\text{mol}^{-1}$):

H – 1,008; C – 12,01; O – 16,00; Cl – 35,45; K – 39,10; I – 126,90.

$R = 8,3145 \text{ J}\cdot\text{mol}^{-1}\cdot\text{K}^{-1}$.

Uwaga: w obliczeniach pominięto rozpuszczalność gazów **A** i **B** w wodzie.

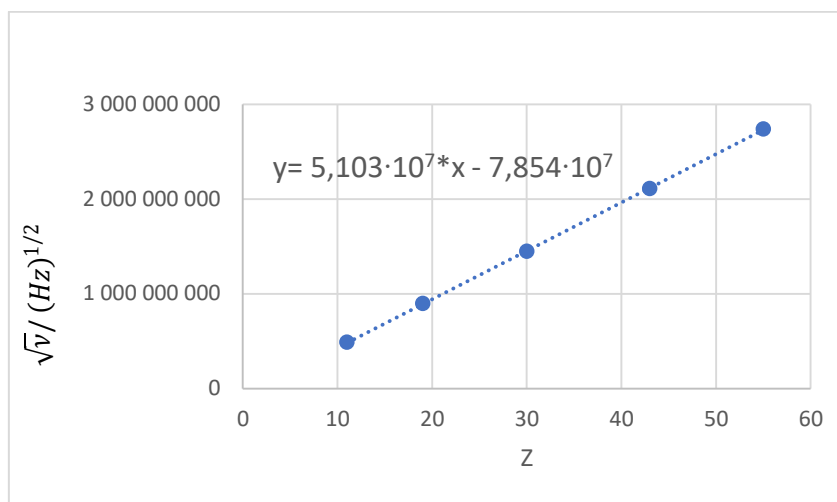
ZADANIE 3

Pierwiastki odkryte na podstawie prawa Moseley'a

W latach 1913–1914 Henry Moseley opublikował artykuły, w których wykazał, że energia emitowanego promieniowania X podczas przejść elektronów z powłoki L na powłokę K w atomach danego pierwiastka jest ściśle określona i zmienia się systematycznie wraz ze zmianą jego liczby atomowej Z .

Moseley ustalił, że dla pierwiastków znanych w jego czasach, zależność pierwiastka kwadratowego z częstotliwości tego promieniowania X, $\sqrt{\nu}$ od liczby atomowej pierwiastka, Z , ma charakter prostoliniowy.

Prawo to dla wybranych pierwiastków obrazuje wykres 1, przy czym przedstawione na nim równanie jest podane dla pierwiastków o Z od 11 do 55.

Wykres 1: Zależność pierwiastka kwadratowego z częstotliwości ($\sqrt{\nu}$ (Hz)) promieniowania X emitowanego podczas przejść elektronów między powłokami L i K wybranych pierwiastków od wartości ich liczb atomowych (Z).

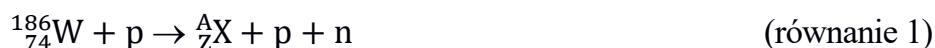
Na wykresie Moseley'a pojawiały się luki dla kilku pierwiastków jeszcze nieodkrytych.

Prawo to umożliwiło w kolejnych latach ich zidentyfikowanie i uzupełnienie układu okresowego na podstawie analizy promieniowania X nowych próbek.

Polecenia:

- (1 m.) Atomy pewnego pierwiastka, podczas przejść elektronów między powłokami L i K emitują promieniowanie X o częstotliwości $4,48 \cdot 10^{18}$ Hz. Zidentyfikuj ten pierwiastek – podaj jego liczbę atomową. Pierwiastek ten był jednym z tych, które zostały przewidziane prawem Moseley'a.
- (2 m.) Oblicz długości fal (λ) emitowanego promieniowania X podczas przejść elektronów między powłokami L i K dla pierwiastków: ${}_{20}\text{Ca}$; ${}_{40}\text{Zr}$; ${}_{49}\text{In}$ i uszereguj je od największej do najmniejszej wartości λ .

Promieniotwórcze izotopy kolejnego pierwiastka, który został odkryty z wykorzystaniem prawa Moseley'a, znalazły zastosowanie w medycynie nuklearnej. Jeden z jego izotopów może powstawać w reakcji opisywanej równaniem 2.

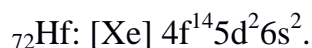
Napromieniowanie w cyklotronie stabilnego izotopu wolframu-186 wiązką protonów, p, prowadzi do otrzymywania bezpośrednio X oraz X''. Izotop X ulega przemianie beta minus do izotopu X'. Załóżmy, że napromieniowaniu poddano 20 mg wolframu-186. Po zakończeniu tego etapu powstał m.in. promieniotwórczy izotop ${}_Z^AX$, który wykazywał początkową aktywność równą 520 MBq. Proces opisywany równaniem 1 jest 18 razy bardziej wydajny niż ten opisywany równaniem 3. Przyjmij, że początkowa ilość X' (tuż po napromieniowaniu W-186) jest zanedbywalnie mała a w rozważanym układzie zachodzą procesy opisywane tylko równaniami 1, 2 oraz 3.

Polecenia:

c. (2 m.) Zidentyfikuj izotopy ${}^A_ZX$; ${}^{A'}_{Z'}X'$; ${}^{A''}_{Z''}X''$.

d. (4 m.) Oblicz jaka jest proporcja molowa izotopów X:(X'+X'') po upływie 210 dni od napromieniowania tarczy wolframowej wiedząc, że $T_{1/2}(X)$ jest równe 75,1 dnia a izotop X', X'' jest stabilny. Wynik podaj odnosząc obliczenia do sumy liczby moli X'+X''.

Kolejnym z pierwiastków odkrytych z wykorzystaniem m.in. prawa Moseley'a był hafn (${}_{72}\text{Hf}$). Skrócona konfiguracja elektronowa atomów hafnu w stanie podstawowym przedstawia się następująco:

Polecenie:

e. (4 m.) Każdy elektron w atomie jest opisywany zestawem liczb kwantowych. Jedną z nich jest magnetyczna liczba kwantowa (m_l). Jaka jest wartość sumy magnetycznych liczb kwantowych (m_l) pochodzących od wszystkich elektronów w jonie hafnu(II) Hf^{2+} w stanie podstawowym? Odpowiedź uzasadnij.

Proporcja zawartości izotopów lutetu i hafnu w skałach może być wykorzystana do określania ich wieku. 4,56 mld lat temu proporcja masowa ${}^{176}\text{Lu}$ do ${}^{176}\text{Hf}$ w pewnej skale równała się 0,2797. Obecnie ta proporcja wynosi 0,2511.

Polecenie:

f. (4 m.) Oblicz okres półtrwania ${}^{176}\text{Lu}$ wiedząc, że izotop ten jest promieniotwórczy i rozpada się do stabilnego ${}^{176}\text{Hf}$.

W obliczeniach przyjmij podane przybliżone wartości mas molowych ($\text{g}\cdot\text{mol}^{-1}$):

W186 – 186; Lu176 – 176; Hf176 – 176.

$$c = 2,998 \cdot 10^8 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}; \quad \nu (\text{Hz} = \text{s}^{-1}) = \frac{c (\text{m} \cdot \text{s}^{-1})}{\lambda (\text{m})};$$

$$\text{Stała Rydberga dla atomu wodoru } R_H = 1,097 \cdot 10^5 \text{ m}^{-1}; \quad A = \frac{\ln 2}{T_{1/2}} \cdot N;$$

$$A = A_0 e^{-\left(\frac{\ln 2}{T_{1/2}} \cdot t\right)}; \quad 1 \text{ Bq} = \text{rozpad} \cdot \text{s}^{-1}; \quad N_A = 6,022 \cdot 10^{23} \text{ mol}^{-1}$$

ZADANIE 4

Zagadki z chemii organicznej

- I.** Węglowodór **A** jest składnikiem paliw a jego masa molowa wynosi $114 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$. W wyniku rodnikowego chlorowania (Cl_2 i światło) z **A** powstaje mieszanina czterech regioizomerów zawierających jeden atom chloru. Tylko dwa z wymienionych produktów monochlorowania (**A1** i **A2**) są chiralne i nie stwierdzono powstawania diastereoizomerów. Związek **A2** jest halogenkiem pierwszorzędowym (tj. typu RCH_2Cl).
- II.** Węglowodór **B**, o masie molowej $106 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$, jest stosowany między innymi jako rozpuszczalnik. Nie reaguje on z wodą bromową. W wyniku rodnikowego chlorowania **B** powstaje tylko jeden produkt **B1** o masie molowej $140,5 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$. Jeśli zastosujemy chlorowanie wobec kwasu Lewisa (np. AlCl_3) również tworzy się tylko jeden produkt **B2** o masie molowej $140,5 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$.
- III.** Związek **C** o wzorze sumarycznym $\text{C}_8\text{H}_{14}\text{O}_2$ jest wykorzystywany jako monomer w procesach polimeryzacji. Jednym z produktów jego hydrolizy jest związek **C1** o wzorze sumarycznym $\text{C}_4\text{H}_{10}\text{O}$, zawierający trzeciorzędowy atom węgla (tj. połączony z trzema innymi atomami węgla). Drugi produkt tej hydrolizy **C2** w wyniku redukcji przy użyciu odpowiednich reagentów można przekształcić w **C1**.
- IV.** Związek **D** o wzorze sumarycznym $\text{C}_7\text{H}_7\text{NO}_2$ zawiera dwie grupy funkcyjne w maksymalnym oddaleniu od siebie. Wśród jego ważnych pochodnych są między innymi środki znieczulające oraz jedna z witamin. Związek **D** można otrzymać z **D1** o tym samym wzorze sumarycznym w wyniku utleniania KMnO_4 do **D2**, a następnie redukcji np. przy użyciu $\text{Fe}/\text{HCl}_{(\text{aq})}$. **D1** jest produktem pośrednim w syntezie popularnego materiału wybuchowego.
- V.** Chiralny związek **E** zawiera tyle samo atomów tlenu co węgla oraz dwa razy więcej atomów wodoru: $(\text{CH}_2\text{O})_x$. Jego redukcja (np. NaBH_4) prowadzi do achiralnego związku **E1**. W wyniku reakcji **E1** z dużym nadmiarem bezwodnika octowego $[(\text{CH}_3\text{CO})_2\text{O}]$ powstaje związek **E2** o masie molowej $290 \text{ g}\cdot\text{mol}^{-1}$.

Polecenia:

- a.* Narysuj wzory strukturalne związków **A-E** oraz **A1, A2, B1, B2, C1, C2, D1, D2, E1, E2**. W przypadku **E** i **E1** należy uwzględnić względną stereochemię. Wystarczy podać jeden enancjomer związku **E**.

A-E 5×3m. **A1, D1, E1, E2** 4×2m. **A2, B1, B2, C1, C2, D2** 6×1m.

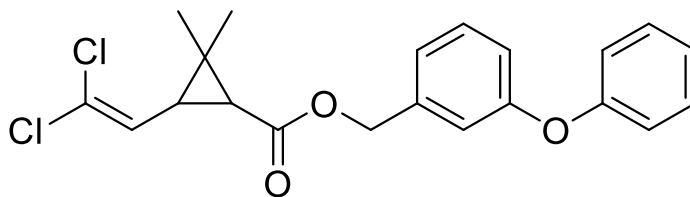
W obliczeniach przyjmij podane przybliżone wartości mas molowych ($\text{g}\cdot\text{mol}^{-1}$):

C – 12; H – 1; O – 16; N – 14,0; Cl – 35,5.

ZADANIE 5

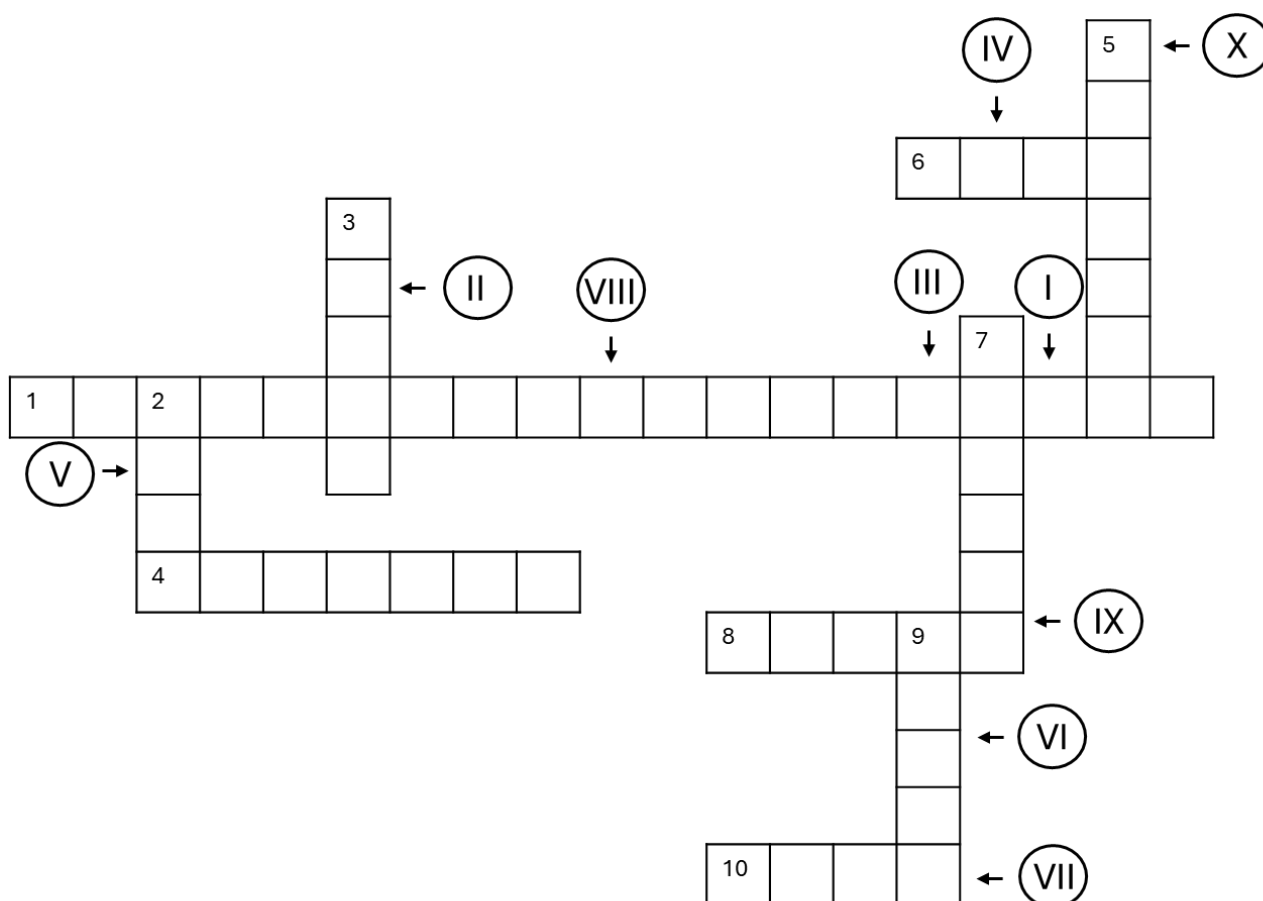
Chemiczna krzyżówka

Związek **A** (Rys. 1) stosowany jest powszechnie do ochrony roślin uprawnych przed szkodnikami.

Rys.1. Wzór strukturalny związku **A**.

Związek ten ma złożoną strukturę i posiada liczne grupy funkcyjne wykazujące różnorodną reaktywność, co bliżej przeanalizujesz rozwiązując niniejsze zadanie. Nazwę związku **A** poznasz rozwiązując krzyżówkę pokazaną na Rys. 2.

Rys. 2. Krzyżówka.

Polecenia:

a. (10×1 m.) Rozwiąż krzyżówkę, kierując się poniższymi podpowiedziami:

1. Nazwa systematyczna związku (pomiń lokanty), który powstałby ze związku **A** w wyniku podstawienia atomami wodoru dwóch największych podstawników w jednym pierścieniu niearomatycznym.
2. Względna relacja podstawników w pierścieniu aromatycznym związku **A**.

3. Nazwa podstawnika znajdującego się w pierścieniu alifatycznym przy atomie węgla, który nie jest centrum stereogenicznym.
  4. Związek **B**, powstający jako jeden z produktów hydrolizy związku **A**, jest przedstawicielem pewnej klasy związków. Podaj nazwę przedstawiciela tej klasy związków.
  5. Typ reakcji związku **A** z gazowym wodorem w obecności katalizatora .
  6. Nazwa przedstawiciela klasy związków zawierających grupę funkcyjną powstającą w wyniku następującej sekwencji reakcji:
    - i. utlenianie związku **B** za pomocą KMnO_4 ;
    - ii. następcza reakcja powstałego produktu z alkoholem etylowym w obecności kwasu;
    - iii. następcza reakcja powstałego w pkt. ii. produktu z amoniakiem (podaj nazwę przedstawiciela tej klasy związków).
  7. Zwyczajowa nazwa produktu rozkładu związku **A** przebiegającego w fazie gazowej w wyniku reakcji z ozonem. (Podaj nazwę zwyczajową produktu o najmniejszej masie cząsteczkowej).
  8. Nazwa przedstawiciela klasy związków zawierających grupę funkcyjną, odpowiadającą za reaktywność związku **A** z ozonem.
  9. Nazwa przedstawiciela klasy związków zawierających grupę funkcyjną odpowiadającą za reaktywność związku **A** w reakcji hydrolizy.
  10. Nazwa przedstawiciela klasy związków zawierających grupę funkcyjną łączącą pierścienie aromatyczne związku **A**.
- b.* (1 m.) Podaj nazwę zwyczajową związku **A** odczytując ją z pól wskazanych strzałkami i oznaczonych rzymskimi numerami **I–X** zgodnie z taką kolejnością.
- c.* (2 m.) Napisz schemat reakcji hydrolizy związku **A** (za pomocą wzorów szkieletowych lub podobnych).
- d.* (2 m.) Napisz schemat reakcji ozonolizy związku **A**.
- e.* (1 m.) Napisz schemat reakcji związku **A** z wodorem w obecności katalizatora metalicznego.
- f.* (3 m.) Napisz schemat reakcji utleniania związku **B** i jego następczych reakcji opisanych w p. *a.6*.
- g.* (1 m.) Podaj ile stereoizomerów ma związek **A**.